

idegenek számára is sokkal érdekesebb lenne, ha ez a jóindulatú, sokszor ötletes gyerekeség a maga sajátos tisztaságában a mi világunkra csodálkozna rá.

VAJDA Gábor

EGY KÖZSÉG SZOKÁSMONOGRÁFIÁJA

Borús Rózsa: Topolya népszokásai. Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1981

Az utóbbi években mind nagyobb teret hódít a népszokáskutatás. Ezt igazolják a szokásmonográfiák (pl. Barna Gábor: *Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén* 1979., Jung Károly: *Az emberélet fordulói — Gombosi szokások*, 1978.) és a népszokásokat feldolgozó tudományos munkák. (Ujváry Zoltán: *Népszokások és népköltészet*, 1980., Dömötör Tekla: *A népszokások költészete*, 1974. és uő. *Naptári ünnepek — népi színjátás*, 1979.) Borús Rózsa könyve, a *Topolya népszokásai*, az előbbieik sorába tartozik.

Húszévi gyűjtőmunka eredményét összegezi benne a gyűjtő. A rendkívül gazdag és színes szokásanyagot két nagyobb egységre osztva mutatja be: a jeles napokhoz kapcsolódó szokásokra és a családi életben jelentkezőkre. A naptári év szokásai a téli, tavaszi és nyári napforduló köré csoportosulnak, de a könnyebb áttekinthetőség céljából a naptári év rendjében mutatja be őket a gyűjtő. E dramatikus elemekkel átszőtt szokások száma és változata tájanként, néprajzi csoportonként igen nagy — igazolják ezt a topolyai szokások is. Ha népszokásról beszélünk, főként szertartásos cselekményekre gondolunk, de a népi erkölcs és illem is beletartozhat a szokásfoglomba. A tulajdonképpeni népszokás nagy részben a vallásban gyökerezik, vagy korábban ezzel szoros kapcsolatban állt, és így vált a mindennapi élet kultuszává. Ezért a népszokás — a kutatók megfigyelései szerint — olyan kötelező érvényűvé válhat, hogy megsértése, be nem tartása bűnnek számít. Vannak azonban népszokások, melyek már nem vallásos rítusok többé, de még mindig mágikus jelentőségük van, mások viszont pusztán népi szórakozássá váltak.

Borús Rózsa *Az esztendő néprajza* cím alatt foglalja össze a naptári év szokásait szilveszter napjától kezdve négy nagyobb fejezetben; Vízkeresztől húsvétig; Fújnak a tavaszi szelek; Fagyosszentektől Mártonig és Üzen a tél. A téli napkör szokásait nehéz naphoz kötni, mert ugyanazok a szokáselemek felbukkannak karácsonykor, január 1-én és vízkeresztkor is; ezek a köszöntő szokások, évkezdő jókívánságok, melyekért jutalom jár. A novembertől vízkeresztig tartó időszakban egy sor egyházi ünnepnek külön népi kultusza és szokásanyaga is alakult ki, amely csak nagyon lazán kapcsolódik az ünnep egyházi jellegéhez. Ezek

egy része asszonyi ünnep: női dologtíltó napok; ilyenkor jósolnak a lányok, hogy mikor és kihez mennek férjhez (Luca-napi jóslások); időjárásra vonatkozó előrejelzések stb.

A tavaszi és nyár eleji ünnepkör a naptári év szakaszainak megfelelően több periódusra oszlik. Az első a tél végi, tavasz kezdeti időszak, mely a farsang végét és a bőjtöt foglalja magába. Ezt követi a húsvét, majd a májusi-pünkösti ünnepkör s végül az egész szakaszt lezárja a nyári napforduló ünnepe. A jeles napok szokásrendszerének leggazdagabb rétegét a tilalmak, jóslatok képezik, melyek az ember hétköznapjaival, az állattartással és a mezőgazdasággal függnek össze.

A jeles napokhoz nem fűződő szokásoknál az aratással és aratási szokásokkal ismertet meg bennünket a gyűjtő. A búzaszenteléstől (mely valószínűleg a vízleöntés rítusához tartozott) az aratási korona átadásáig az aratási ünnepségen minden mozzanatot bemutat. A szüret, szüreti bál és a disznótor hagyománya is helyet kap gazdag szokásanyagával, dalokkal, rigmusokkal. Érdekes a disznótoros vacsorát követő kántálás és a rókatánc szokása. A betlehemezést is itt tárgyalja Borús Rózsa, pedig a karácsony ünnepköréhez tartozik, nem választható el tőle. Régen a betlehemezés kenyérkereseti lehetőség volt, hívja fel a figyelmet a gyűjtő. Nagyon érdekes az 1880-ból származó betlehemes játék szövege.

A gyűjteményben jelentős mennyiségű rítusszöveggel találkozunk, melyeknek nagy része a cselekménnyel együtt nemcsak esztétikai hatáskeltésre törekszik, hanem más célt is el akar érni; varázsolni, gyógyítani, elhárítani, általában valamire igyekszik hatni, az élet ünnepélyes alkalmait kívánja emelkedetté, ünnepivé tenni a költészet segítségével.

Az emberélet fordulóihoz (születés, házasság, halál) kapcsolódó szokásokat *A családi élet hagyományozódási alkalmai* című fejezetben olvashatjuk.

A gyűjteménynek előnyére válna, ha néhány jellegzetes, régi szokást fényképen is láthatnánk, mint pl. a disznótori kántálást és rókatáncot, a betlehemezést, halottas szokást, az aratási ünnepség egy jelenetét stb. A gazdag szakirodalomból (noha néhány fontos kézikönyv elkerülte figyelmét, mint pl. Dömötör Tekla: *Magyar népszokások, A népszokások költészete* stb.) látszik, hogy Borús Rózsa nagy körültekintéssel és a tárgykörben való jártassággal dolgozta fel a topolyai szokásokat. A teljes képből azonban hiányzik egy mozaikkocka; szólni kellett volna az interetnikus kapcsolatokról is, hiszen Topolya etnikai képe nem egységes, ezért kizárt dolog, hogy kölcsönhatásról ne lenne szó.

A kisebb hiányosságoktól eltekintve azonban Borús Rózsa könyve nagyon jó alap a további munkához.

VAJDA Zsuzsa